

УДК 343.985:[343.343.3:796.332.073]

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.13>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Клімов Б.В.,

*аспірант кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету*

ORCID: 0009-0001-1294-176X

Клімов Б.В. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

У статті досліджено організаційно-тактичні особливості проведення огляду та під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Методологічну основу дослідження склали узагальнені дані вивчених матеріалів архівних кримінальних проваджень за фактами вчинення футбольними вболівальниками хуліганства, а також зведені дані опитувань слідчих (дізнавачів) та оперативних працівників підрозділів кримінальної поліції. Використані методи опитування (інтерв'ювання, анкетування), аналізу, синтезу дали змогу автору отримати достовірні дані, узагальнити наукові результати і прийти до ряду висновків, серед яких: 1) огляд є комплексною першочерговою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка характеризується найбільшою інформативністю на першочерговому етапі розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, зокрема для встановлення обставин, що мають значення для організації роботи слідчо-оперативної групи, залучення додаткових сил та засобів, вірного вибору алгоритму дій, висунення версій, виявлення, вилучення, фіксації та зберігання ідеальних й матеріальних слідів; 2) виокремлено вузлові місця й об'єкти, що підлягають огляду, які зберігають найбільшу кількість доказової та орієнтуючої інформації; 3) визначено найбільш інформативні об'єкти огляду для встановлення обставин події та оперативності прийняття рішень щодо встановлення й затримання кримінальних правопорушників «по гарячих слідах» на першочерговому етапі розслідування хуліганства, учиненого футбольними вболівальниками; 4) встановлено найбільш результативні під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками при огляді місця події основні методи. 5) стверджується, ефективним засобом, застосування якого у цій категорії кримінальних правопорушень може значно підвищити якість і результативність огляду, є квадрокоптери.

Ключові слова: вузлові місця та об'єкти, доказова інформація, методи огляду, об'єкти огляду, слідчо-оперативна група, стадії огляду.

Klimov B.V. Organizational and tactical features of the inspection during the investigation of hooliganism committed by football fans.

The article examines the organizational and tactical features of the review and during the investigation of hooliganism committed by football fans.

The methodological basis of the study was the generalized data of the studied materials of archival criminal proceedings on the facts of hooliganism committed by football fans, as well as the consolidated data of surveys of investigators (inquisitors) and operatives of criminal police units. The used survey methods (interviews, questionnaires), analysis, and synthesis allowed the author to obtain reliable data, summarize scientific results and come to the following conclusions: 1) the review is a comprehensive priority and urgent investigative (search) action, which is characterized by the greatest informativeness at the primary stage of the investigation of hooliganism committed by football fans, in particular, to establish the circumstances that are important for the organization of the work of the investigative-operational group, the involvement of additional forces and means, the correct choice of the algorithm of actions, putting forward versions, detecting, extracting, fixing and storing ideal and material traces; 2)

nodal places and objects subject to inspection, which store the largest amount of evidentiary and orienting information, are singled out; 3) the most informative objects of review are determined to establish the circumstances of the event and the promptness of decision-making regarding the identification and detention of criminal offenders «on hot pursuit» at the primary stage of the investigation of hooliganism committed by football fans; 4) the main methods most effective during the investigation of hooliganism committed by football fans during the inspection of the scene were established. 5) it is claimed that quadcopters are an effective tool, the use of which in this category of criminal offenses can significantly increase the quality and effectiveness of the inspection.

Key words: nodal places and objects, evidentiary information, inspection methods, inspection objects, investigative and operative group, inspection stages.

Постановка проблеми. Для організації розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, огляд є однією з найбільш важливих, інформативних і водночас складних слідчих (розшукових) дій (далі - СРД) як з точки зору організації роботи слідчо-оперативної групи (далі - СОГ), залучення додаткових сил та засобів, вірного вибору алгоритму дій, організації оперативного реагування й встановлення/затримання кримінальних правопорушників «по гарячих слідах», так і за механізмом виявлення, вилучення, фіксації та зберігання ідеальних й матеріальних слідів.

Організація проведення оглядів під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, як правило, відрізняється від оглядів, які проводяться під час розслідування хуліганства, учиненого в ході інших культурно-масових або спортивних заходів. Це обумовлено специфікою та особливостями умов проведення організаційних і процесуальних дій, масштабністю й кількістю територій та об'єктів, які підлягають огляду, чисельністю носіїв ідеальної інформації, способами та знаряддями кримінальних правопорушень (фаєри, футбольна символіка, туалетний папір та ін.), що підлягають встановленню і що, як правило, не використовують у якості знарядь хуліганства під час інших спортивно-масових заходів (волейбол, хокей, баскетбол та ін.) та ін.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, оперативно-службової діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, а також наукових джерел показало відсутність узагальненої методики, яка б дозволяла слідчим (дізнавачам) ефективно застосовувати криміналістичні засоби, методи і прийоми, уникати організаційних прорахунків і тактичних помилок під час цієї СРД.

Зазначене свідчить про своєчасність дослідження цієї проблематики, визначає прикладну потребу розробки науково обґрунтованих рекомендацій та обумовлює актуальність цієї тематики.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить про те, що глобальні наукові організаційно-тактичні проблеми проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд на протязі останнього століття розвитку правової науки майже вичерпали своє існування за рахунок здійснених наукових розвідок та фундаментальних досліджень у цій сфері як вітчизняними так і зарубіжними вченими. А нерозв'язані, здебільшого дискусійні, проблеми, які можуть вирішуватись у різних наукових варіаціях в залежності від прибічності вчених до цивілізаційного виміру (західна, східна, європейська моделі організації розслідування кримінальних правопорушень і т. ін.) або, які потребують застосування ситуативного підходу, - у різних аспектах та в достатньо повному обсязі описані авторами.

На сьогодні є чисельна плеяда вітчизняних авторів, які присвятили свої дослідження вирішенню зазначеної проблематики, зокрема серед них: В.П. Бахін, В.К.Весельський, В.А. Журавель, О.І. Зарубенко, О.В. Захарова, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, Е.В. Кринична, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, Є.І. Макаренко, О.М. Мусієнко, М.В. Салтевський, Л.А. Сергєєва, Р.Л. Степанюк, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько та багато інших.

Поряд з цим дослідженню окремих організаційно-тактичних аспектів проведення огляду під час розслідування хуліганства, у тому числі учинених при проведенні спортивно-масових заходів, присвячені роботи таких науковців як: А.В. Антонюк, К.В. Бахчев, В.І. Бояров, Н.В. Верлос, С.С. Герасимчук, М.М. Єфімов, Н.О. Кононенко, О.П. Кузьменко, М.О. Ларкін, А.О. Масалітін, О.В. Мельковський, М.А. Очеретяний, Ю.В. Пирожкова, П.В. Шалдирван, А.С. Шевченко та ін.

Незважаючи на вагомий внесок авторів у розробку цієї проблематики, особливості проведення огляду під час розслідування хуліганства, учиненого футбольними вболівальниками, не знайшли

гідного висвітлення у науковій літературі, що обумовлює потребу здійснення наукового дослідження.

Метою статті є визначення організаційно-тактичних особливостей проведення огляду під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи погляди вчених, можна зазначити, що під слідчим оглядом слід розуміти СРД, яка полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим (дознавачем), прокурором, уповноваженою особою об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події та встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Огляд є обов'язковою СРД початкового етапу розслідування хуліганства. При розслідуванні хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, на думку переважної більшості слідчих (дознавачів) і працівників оперативних підрозділів Національної поліції, слідчий огляд має першочерговий та невідкладний характер. Проте, потрібно зазначити, що огляд може проводитись як на етапі реагування на заяви і повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, тобто при виїзді СОГ при чергових частинах органів та підрозділів Національної поліції на місце події, так і на більш пізніх періодах роботи вже по відкритому кримінальному провадженню, зокрема, якщо виникає необхідність огляду місцевості, об'єктів, предметів, речей, документів, транспортних засобів тощо, які не знаходились на місці події.

Першочерговий та невідкладний характер цієї СРД обумовлюється й іншою характерною її особливістю, зокрема тим, що при несвоєчасному або не результативному його проведенні у більшості випадків зникає можливість повторення цієї СРД з тією ж ймовірністю отримання результатів через те, що змінюються умови, обстановка, слідові картина, наприклад: сліди можуть зникнути, зіпсуватись, матеріали і речовини втрачають свої властивості чи переходять в інший фізичний стан; механізм приховування кримінального правопорушення має динамічний характер і вже не повторюється у реальному часі (кримінальні правопорушники намагаються якомога швидко зникнути з місця події, очевидці/свідки змінюють місце перебування й забувають інформацію) тощо.

Наприклад, В.Ю. Шепітько зазначає, що невідкладність огляду місця події пояснюється також необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також проведення інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування злочину [1, с. 218]. У зв'язку з цим, ч. 3 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначає, що огляд місця події є єдиною СРД, яку дозволяється проводити до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [2].

У ст. 237 КПК України визначаються наступні види огляду: огляд місцевості, помешкання, предметів і документів [2]. Однак, на думку більшості науковців ця СРД має значно ширший перелік видів. Наприклад, авторка Глави 14 підручника «Криміналістика» (2018 р.) В.О. Малярова виділяє такі його види: огляд місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК України), огляд трупа (ст. 238 КПК України) й огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України) [3, с. 218.]. У той же час, автори Глави 24 підручника «Криміналістика» (2020 р.) А.В. Мириська та А.А. Саковський визначають значно більший їх перелік: огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України); огляд місцевості, приміщення, речей і документів (ст. 237 КПК України); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України); огляд трупа (ст.ст. 238, 239 КПК України); огляд тіла живої людини (освідування особи) (ст. 241 КПК України); огляд інших об'єктів (огляд транспортних засобів, тварин та їх трупів й ін.) [4, с. 409–413].

Залежно від черговості проведення огляд може бути первинним і повторним, а залежно від обсягу виділяють основний і додатковий огляди. Повторний огляд призначається в тих випадках, коли первинний огляд було проведено поверхово (неякісно), а додатковий - у випадку, коли з певних причин (наприклад, через несприятливі умови) не було здійснено огляд певних об'єктів, які на час дій цих причин опечатуються та/або забезпечуються охороною [3, с. 218]. Таким чином, якісний огляд виключає потребу його повторного проведення. В свою чергу така якість досягається високою організацією роботи слідчого (дознавача), задіяних сил, застосування криміналістичних, оперативно-розшукових та інших засобів, вірним вибором і застосуванням тактичних прийомів.

Кожний із видів слідчого огляду має специфічні особливості, які визначають організаційні засади його проведення, види, послідовність або комбінацію застосування тактичних прийомів.

Для зручності ми розглянемо огляди за видами об'єктів, які найбільш характерні під час розслідування хуліганства, учиненого футбольними вболівальниками.

Дані, отримані у результаті вивчення кримінальних проваджень по досліджуваній категорії кримінальних правопорушень, показали, що у більшості випадків слідчими проводяться такі види оглядів: 1) місце події; 2) прилеглі ділянки місцевості; 3) предмети; 4) живі особи; 5) приміщення;

Також слід зазначити, що під час розслідування хуліганства, учиненого футбольними вболівальниками, окрім зазначених видів слідчого огляду, може виникнути потреба провести й інші види огляду: трупа, документів, житла, зокрема тимчасового (номерів готелів та хостелів, орендованих квартир) та ін.

Проведення вказаних видів слідчого огляду сприяє з'ясуванню механізму вчинення кримінального правопорушення, встановленню «слідчої картини», яка вказує на підготовку і вчинення злочинів, а також заходів щодо їх приховування. Якісно проведений слідчий огляд надає слідчому (дознавачу) можливість доказового закріплення окремих ознак організованої групи чи злочинної організації, зокрема: 1) попередню зорганізованість у спільне кримінальне об'єднання для вчинення викрадень; 2) тривалість злочинної діяльності групи; 3) наявність організатора конкретних кримінальних правопорушень; 4) узгодження дій між співучасниками, дотримання усіма її членами плану [5, с. 65].

Справедливо вважається, що безпосереднє сприйняття слідчим обстановки місця події і виявлених речових доказів стає тим вихідним матеріалом, ознайомлення з яким дозволяє відновити подію злочину, а в окремих випадках встановити й особу злочинця [6, с. 4].

Серед завдань огляду місця події ряд вчених-криміналістів в основному визначають наступні: вивчення і фіксація обстановки місця події з метою з'ясування характеру та механізму події; виявлення та вилучення слідів злочину, які надалі можуть слугувати речовими доказами у провадженні; виявлення ознак, що характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину; фіксація особливостей, притаманних потерпілому та іншим об'єктам посягання; встановлення обставин, що відображають об'єктивну сторону злочину: час і спосіб його вчинення, дії злочинця на місці події; наслідки злочину, наявність причинного зв'язку між діями злочинця і наслідками; виявлення ознак, що вказують на мотиви і мету вчинення злочину; виявлення обставин, які сприяють вчиненню злочину [7, с. 226].

Загальне завдання огляду можна розділити на низку тактичних завдань, зокрема з'ясування таких питань, які мають значення для визначення шляхів розслідування: чи мав місце злочин або його не було; чи є місце події місцем злочину; які шляхи проникнення та відходу злочинців на місце події та які транспортні засоби були використані, куди ведуть сліди, за якими можна організувати розкриття злочину і затримання злочинців за гарячими слідами; скільки осіб було на місці події, якими є їх прикмети; якими є цілі та мотиви учасників злочину; протягом якого часу перебували учасники злочину на місці події; коли стався злочин; якими є межі місця події; які дії вчинено учасниками злочину для приховання слідів; які предмети залишив злочинець на місці події (знаряддя злочину, предмети або частини одягу тощо); які сліди з місця події могли залишитися на тілі злочинця, на його одязі, знарядді злочину, транспортному засобі та інших предметах; хто і звідки міг спостерігати або чути, що відбувалося на місці події; які є дані, що вказують на обставини, які сприяли вчиненню та прихованню злочину [3, с. 278–280.].

Для вирішення зазначених завдань слідчий (дознавач) повинен організувати і керувати роботою всіх учасників як щодо всієї території, яка підлягає огляду, так і щодо окремих об'єктів.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дало змогу дійти висновку, що слідчими (дознавачами) Національної поліції під час розслідування хуліганства, учиненого футбольними вболівальниками, проводився огляд таких вузлових місць та об'єктів:

- 1) місце події (місця безпосереднього вчинення хуліганства);
- 2) прилеглі ділянки місцевості поза місцем події;
- 3) предмети та речі, які зберігають на собі сліди кримінального правопорушення або, що використовувались у якості знарядь вчинення останнього;
- 4) магнітні носії цифрової інформації: фото-, відеокамери, відеореєстратори, мобільні телефони (термінали), комп'ютерна техніка, оптичні CD, DVD-диски, флеш-накопичувачі, Інтернет-сайти;
- 5) речі із клубною символікою футбольної команди буклети, стікери, прапорці, пов'язки на рукава, одяг (шарфи, рукавички, головні убори, балаклави, футболки) тощо;

6) піротехнічні факели (фаєри, фальшфейери), петарди, димові шашки, запальні суміші (скляні пляшки «коктейль молотова»), а також рулони серпантину (тканинні стрічки, туалетний папір тощо);

7) засоби, які використовувалися як холодна зброя (кййки, біти, кастети, відрізки арматури і металевих труб, ножі, ножиці, викрутки тощо);

8) рисунки, граффіті з клубною символікою та ін.;

9) звичайний одяг та/або його частини й взуття, пошкодження форменого одягу (у випадку злісного опору представникам правоохоронних органів);

10) попіл, залишки матеріалів, що не згоріли (пальних речовин) та ін.;

11) живі особи (потерпілі, кримінальні правопорушники);

12) спортивні споруди, будівлі, вітрини, банери, біг-борди, транспортні засоби та ін.

Як і будь-яка слідча (розшукова) дія, огляд місця події складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного [8, с. 88].

Підготовчий етап включає дії з підготовки до виїзду на місце події і дії з підготовки по прибуттю на місце події.

На підготовчому етапі досліджуваної процесуальної дії при розслідуванні хуліганства вчені виділяють такі заходи: одержання інформації про подію злочину; допомога потерпілим та охорона місця події; підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду; забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії [9, с. 80-81].

Потрібно зазначити, організація огляду місця події у справах про хуліганства, вчинених футбольними вболівальниками, в залежності від місця вчинення кримінального правопорушення, часу, типу футбольних вболівальників, які вчиняють хуліганство, а також способу вчинення, можуть значно різнитися на підготовчому етапі.

Якщо місцем вчинення кримінального правопорушення були стадіон чи прилеглі до нього території, а кримінальні правопорушення вчинено під час футбольного матчу членами фан клубів або особами, радикально налаштованими на вчинення хуліганства на ґрунті футбольних подій (ультрас), то окремі із названих заходів не потребують від слідчого (дознавача) додаткових організаційних дій.

Наприклад організація слідчим (дознавачем) охорони місця події, організація надання медичної допомоги потерпілим (постраждалим), організація переслідування кримінальних правопорушників «по гарячих слідах». Ці заходи організуються у рамках профілактичних заходів (типових планів) проведення спортивно-масових заходів, які передбачають за діяння достатньої кількості поліцейських із числа підрозділів патрульної поліції, превентивної діяльності (дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громади, поліція діалогу), підрозділів кримінальної поліції, підрозділів поліції особливого призначення, кінологічних підрозділів та ін.

Із числа цих працівників формуються групи документування кримінальних правопорушень, захоплення, комунікації та ін. Група документування забезпечується мобільними засобами відеофіксації, та можливістю пересування у місцях, найбільш вигідних для проведення відеозйомки. Поміж цим, члени цієї групи, на відміну від інших, виконують оперативно-службові завдання у громадському одязі, що дає можливість «зливатися з натовпом».

Крім того, відомими є випадки залучення (введення) кінної поліції як спецзасобу для роз'єднання натовпу, коли організовані хуліганства футбольних вболівальників спровокували неконтрольовані ланцюгові вчинення масових кримінальних правопорушень навіть особами, не схильними до їх вчинення.

Такі заходи також передбачають залучення додаткових сил: медичних працівників, працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін. Превентивно вживаються заходи з охорони об'єктів спортивної інфраструктури, глядачів.

Тобто у цих випадках роботу на місці події організують керівники органів і підрозділів Національної поліції відповідного рівня.

Особливістю огляду у цьому випадку є те, що хуліганські дії футбольних вболівальників можуть вчинюватись тривалий час. Тому негайне проведення цієї слідчої дії може бути відкладено через те, що на місці події ще можуть продовжуватися заворушення, що несуть загрозу для слідчих. Тому, в більшості випадків огляд проводиться наступного дня, коли відповідні події вже завершені і реальної загрози для життя і здоров'я учасників огляду вже немає. Трапляються також

випадки, коли на початковому етапі розслідування огляд не проводиться взагалі, так як минуло багато часу з моменту початку заворушень. Тому для попередження змін в обстановці місця події, необхідно вжити термінові заходи, щодо його охорони, так як несвоєчасне прибуття слідчих на місце події може призвести до негативних наслідків (наприклад, до зникнення, втрати речових доказів). Для забезпечення охорони місця події крім працівників поліції, можуть залучатися військовослужбовці, представники спортивних арен та ін. [10, с. 88-89].

Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх руху. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються в учиненні цих кримінальних правопорушень [11].

В підготовчій стадії огляду, як важливий її елемент можна виділити загальний огляд місця події, який передбачає наступні організаційно-підготовчі заходи: встановлення меж місця події; з врахуванням характеру місцевості та інших факторів, визначається порядок просторового охоплення місця події і пересування учасників огляду; вирішується питання про організацію роботи учасників огляду, розподілу їх обов'язків; проведення заходів, спрямованих на збереження слідів на місці події; вирішення питання про застосування технічних засобів, які доцільно використовувати на місці події [12, с. 90-91].

Одразу після підготовчих дій розпочинається безпосередній огляд місця події, під час якого діяльність слідчого набуває дослідницького характеру. На даному етапі головною особливістю аналізованої слідчої (розшукової) дії є визначення її меж.

При вивченні кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ст. 296 КК України, було встановлено, що під час проведення огляду місця події слідчі припускаються помилок у виборі визначення меж. Вони мають місце здебільшого внаслідок фіксування слідів та обстановки на місці події без їх осмислення, тоді як характер подій і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Адже специфіка розслідування хуліганства полягає у тому, що злочинці іноді переміщуються досить значною територією протягом певного проміжку часу [9].

Робочий етап огляду місця події складається з загального і детального огляду (статична та динамічна стадія огляду). Загальний огляд (статична стадія) починається з наступних заходів: орієнтування на місці події; визначення кордонів огляду; вирішення питання про вихідну точку і спосіб огляду, тобто визначення його послідовності; вибору позиції для проведення орієнтуючої і оглядової фотозйомки [4, с. 417].

Під час загального огляду слідчий отримує уявлення про характер події, встановлює положення предметів і явищ, аналізуючи їх взаємозв'язок. Після цього визначає він межі огляду, порядок руху учасників огляду та методи дослідження окремих елементів та обстановки в цілому [9].

Детальний огляд (динамічна стадія) складається з наступних дій: об'єкти ретельно і детально оглядаються (з цією метою вони можуть зрушуватися з місця, перевертатися і т.п.); приймаються всі доступні заходи до виявлення на місці події окремих об'єктах слідів кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила; вилучаються об'єкти зі слідами на них, копіюються сліди з тих об'єктів, що не можуть бути вилучені в натурі; фіксуються негативні ознаки стану предметів; перевіряються дані загального огляду; проводиться вузлова і детальна фотозйомки [4, с. 418].

Тактика огляду місця події має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації або від того, що оглядається: місце вчинення злочинів чи місце події (ділянка місцевості, приміщення або пошкоджені будинки, транспортні засоби, паркани тощо). До основних організаційно-тактичних заходів огляду місця події під час розслідування хуліганства слід віднести такі: визначення меж огляду; розстановка сил та засобів (їх використання); послідовність огляду об'єктів; методи дослідження місця події [9].

Вчені-криміналісти виділяють наступні методи дослідження місця події: ексцентричний, концентричний, фронтальний, вузловий (квадратний), суцільний (об'єктивний), вибіркового (суб'єктивний) [4, с. 418-419].

На думку М.М. Єфімова, слідчий, залежно від ситуації, що склалася, повинен самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події. Однак під час розслідування хуліганства найбільш доречним та поширеним є концентричний метод огляду місця події [9].

Проте практика роботи слідчих (дізнавачів) та працівників підрозділів кримінальної поліції показує, що огляд території дійсно здійснюється концентричним методом, про доцільність якого вказують опитані респонденти.

Але паралельно з оглядом території фактично здійснюється огляд найбільш інформативних об'єктів, які допомагають з'ясувати обставини подій, встановити осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, організувати їх переслідування та затримання. Зокрема здійснюється огляд записів з камер відеоспостереження як самими слідчими (дізнавачами) так і за їх вказівкою оперативними працівниками. При наявності групи слідчих, офіційне вилучення магнітних носіїв інформації та документальне оформлення їх огляду здійснюється відразу, у інших випадках - після складання закінчення основного огляду території. При цьому, як правило, огляд магнітних носіїв цифрової інформації: фото-, відеокамери, відеореєстратори, мобільні телефони (термінали), комп'ютерна техніка, оптичні CD, DVD-диски, флеш-накопичувачі оформлюються окремим протоколом СРД.

Таким чином, при розслідуванні хуліганства, вчиненого футболістами вболівальниками, найбільш результативними при огляді місця події є два основних методи: 1) концентричний – щодо огляду територій; 2) вузловий, щодо огляду об'єктів, предметів, речей, речовин, які допомагають одержати за короткий час інформацію про найбільш суттєві обставини події.

Окремої уваги потребує обстеження шляхів підходу та відходу кримінальних правопорушників, під час якого виявляються сліди, що дозволяють висувати версії про підготовку до вчинення хуліганства, кількість задіяних в організованих акціях осіб, а також про обставини безпосереднього вчинення та маскуванню вчиненого кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим, А.О. Масалітін зазначає, що для оцінки загальної картини та наслідків масових заворушень, що вчиняються футболістами вболівальниками, під час проведення огляду ефективним може бути використання безпілотних літальних апаратів чи гелікоптеру [10, с. 90].

Водночас, сучасна практика роботи правоохоронних органів показує, що на сьогодні доволі широко застосовуються квадрокоптери, які здатні на достатньо високому рівні забезпечити потреби як оглядового характеру, визначати масштаб, здійснювати деталізацію розміщення об'єктів на території, визначати рух кримінальних правопорушників, застосовувати літальні можливості для їх переслідування та ін. Крім того, підвищення ефективності огляду можливо за рахунок використання геоінформаційних систем: багатофункціональних цифрових комплексів; систем глобального позиціонування, здатного реалізувати картографічний метод дослідження; автономних пристроїв для визначення географічних координат і модулів вбудованих у цифрові фотоапарати, наприклад, GPS- приймачі «Sony GPS-CS1», що дозволяють он-лайн спостерігати за місцем події та створювати 3D-моделі.

Висновки. Вищевикладене дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. Огляд є комплексною першочерговою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка характеризується найбільшою інформативністю на першочерговому етапі розслідування хуліганства, вчиненого футболістами вболівальниками, зокрема для встановлення обставин, що мають значення для організації роботи слідчо-оперативної групи, залучення додаткових сил та засобів, вірного вибору алгоритму дій, висунення версій, виявлення, вилучення, фіксації та зберігання ідеальних й матеріальних слідів.

2. Виокремлено вузлові місця й об'єкти, що підлягають огляду, які зберігають найбільшу кількість доказової та орієнтуючої інформації, зокрема: 1) місце події (місце безпосереднього вчинення хуліганства); 2) прилеглі ділянки місцевості поза місцем події; 3) предмети та речі, які зберігають на собі сліди кримінального правопорушення або, які використовувались у якості його знарядь; 4) живі особи (потерпілі, кримінальні правопорушники); 5) спортивні споруди, будівлі, вітрини, біг-борди, транспортні засоби та ін.

3. Визначено, що найбільш інформативними об'єктами огляду для встановлення обставин події та оперативності прийняття рішень щодо встановлення й затримання кримінальних правопорушників «по гарячих слідах» на першочерговому етапі розслідування хуліганства, учиненого футболістами вболівальниками, є: а) місце події; б) магнітні носії цифрової інформації: фото-, відеокамери, відеореєстратори, мобільні телефони (термінали), комп'ютерна техніка, оптичні CD, DVD-диски, флеш-накопичувачі, Інтернет-сайти.

У той же час інші об'єкти (предмети) містять найбільшу кількість доказової інформації, яка має неспростовне значення і набуває такої властивості вже після результативного проведення на-

ступних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема призначення та проведення експертиз. Результативність проведення останніх прямо пропорційно залежить від якості і правильності виявлення, вилучення, фіксації та зберігання слідів.

4. Під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, найбільш результативними при огляді місця події є два основних метода: 1) концентричний – щодо огляду території; 2) вузловий, щодо огляду об'єктів, предметів, речей, речовин, які допомагають одержати за короткий час інформацію про найбільш суттєві обставини події.

5. Ефективним засобом, застосування якого у цій категорії кримінальних правопорушень може значно підвищити якість і результативність огляду, є квадрокоптери. Вони здатні на достатньо високому рівні забезпечити потреби як оглядового характеру, визначати масштаб, здійснювати деталізацію об'єктів на території, визначати рух кримінальних правопорушників, застосовувати літальні можливості для їх переслідування та ін. Крім того, підвищення ефективності огляду можливо за рахунок використання геоінформаційних систем: багатофункціональних цифрових комплексів; систем глобального позиціонування, здатного реалізувати картографічний метод дослідження; автономних пристроїв для визначення географічних координат і модулів вбудованих у цифрові фотоапарати, наприклад, GPS- приймачі «Sony GPS-CS1», що дозволяють он-лайн спостерігати за місцем події та створювати 3D-моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Криміналістика / за ред. В.Ю. Шепітько. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ін Юре, 2004. 728 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Криміналістика: Підручник / [А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко та ін.]. за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. У 2-х т. Т. 1.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
4. Криміналістика: підручник / [В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 752 с.
5. Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 148 с.
6. Шепітько В.Ю. Тактика огляду місця події : конспект лекцій / В.Ю. Шепітько. Харків: УкрЮА, 1994. 20с.
7. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р.І. Благуги, Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 416 с.
8. Кононенко Н.О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 217 с.
9. Сфімов М.М. Організація і тактика розслідування хуліганства: навч.-практ. посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 125 с.
10. Масалітін А.О. Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників»: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 190 с.
11. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ М-ва внутр. справ від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.
12. Шалдирван П.В. Особливості початкового етапу розслідування масових заворушень. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. № 21 (ч. 1). С. 92–98.